OLIY TA'LIMDA TALABALARDA AKADEMIK MADANIYAT VA IJTIMOIY QADRIYATLARNI UYG'UN SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK ASOSLARI

Abdulazizova Nodiraxon Ibrohimjon qizi

Nodiraxon2208@gmail.com

Osiyo xalqaro uneversiteti

Pedagogika yo'nalishi 1- bosqich magistri

Annotatsiya: Mazkur tadqiqot ishida oliy ta'lim tizimida talabalarda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg'un shakllantirishning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritilgan. Akademik madaniyat talabalarning halollik, mas'uliyat, adolat, o'zaro hurmat va intizomga asoslangan faoliyatini shakllantiruvchi muhim pedagogik omil sifatida ko'rib chiqiladi. Tadqiqotda ijtimoiy qadriyatlar va akademik madaniyat o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik tahlil qilinib, ularni ta'lim jarayonida uyg'unlashtirish yo'llari asoslab beriladi. Shuningdek, pedagogik muhitda talabalarning axloqiy ongini rivojlantirish, ma'naviy qadriyatlarga sodiqlik va ijtimoiy faolligini oshirishga qaratilgan samarali pedagogik shart-sharoitlar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: akademik madaniyat, ijtimoiy qadriyatlar, axloqiy tarbiya, pedagogik muhit, halollik, mas'uliyat, ma'naviyat, fuqarolik pozitsiyasi, tarbiyaviy jarayon, oliy ta'lim.

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ГАРМОНИЧНОГО ФОРМИРОВАНИЯ АКАДЕМИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СОЦИАЛЬНЫХ ЦЕННОСТЕЙ У СТУДЕНТОВ В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ

Аннотация. В данном исследовании раскрываются теоретические и практические аспекты гармоничного формирования академической культуры и социальных ценностей у студентов в системе высшего образования. Академическая культура рассматривается как важный педагогический фактор, формирующий деятельность студентов на основе честности, ответственности, справедливости, взаимного уважения и дисциплины. В исследовании анализируется взаимосвязь между социальными ценностями и академической культурой, а также обосновываются пути их гармонизации в образовательном процессе. Кроме того, разрабатываются эффективные педагогические условия, направленные на развитие морального сознания студентов, приверженности духовным ценностям и повышение их социальной активности в педагогической среде.

Ключевые слова: академическая культура, социальные ценности, нравственное воспитание, педагогическая среда, честность, ответственность, духовность, гражданская позиция, воспитательный процесс, высшее образование.

PEDAGOGICAL FOUNDATIONS FOR THE HARMONIOUS FORMATION OF ACADEMIC CULTURE AND SOCIAL VALUES AMONG UNIVERSITY STUDENTS

Abstract. This research explores the theoretical and practical aspects of harmoniously developing academic culture and social values among university students within the higher education system. Academic culture is considered as an essential pedagogical factor that shapes students' integrity, responsibility, fairness, mutual respect, and discipline. The study analyzes the interrelationship between social values and academic culture, and substantiates pedagogical approaches to integrating them effectively in the educational process. Moreover, it identifies pedagogical conditions that contribute to enhancing students' moral awareness, commitment to spiritual values, and social activity within an ethically enriched academic environment.

Keywords: academic culture, social values, moral education, pedagogical environment, integrity, responsibility, spirituality, civic position, educational process, higher education.

KIRISH

Globallashuv va raqamli transformatsiya jarayonlari jadallashib borayotgan hozirgi davrda oliy ta'lim tizimi nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarni berish, balki talabalarda ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy yetuklikni shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Akademik madaniyat oliy ta'limning ajralmas qismi bo'lib, u halollik, mas'uliyat, adolat, o'zaro hurmat va intizomga asoslangan qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Talabalarda akademik madaniyatni shakllantirish ularni nafaqat bilimli, balki axloqan yetuk, ijtimoiy faol va mustaqil fikrlaydigan shaxslar sifatida tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, ijtimoiy qadriyatlar — adolat, bag'rikenglik, hurmat, fuqarolik mas'uliyati kabi fazilatlar — talabalarning dunyoqarashi va xulq-atvorini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarning uyg'unlashuvi ta'lim muhitida nafaqat bilim olish, balki insoniylik, halollik va ma'naviyatni ham rivojlantiruvchi sharoit yaratadi. Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi — oliy ta'limda talabalarda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg'un shakllantirishning pedagogik asoslarini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish va ta'lim jarayonida bu jarayonni samarali tashkil etish yo'llarini asoslab berishdan iborat.

Asosiy qism

Oliy ta'lim tizimida talabalarda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg'un shakllantirish bugungi kunda zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biridir. XXI asrda raqamli texnologiyalar, axborot oqimi va global raqobat kuchaygan bir paytda talaba faqat bilimli bo'lishi emas, balki halol, mas'uliyatli, axloqan yetuk va ijtimoiy ongli shaxs sifatida shakllanishi zarur. Ana shu jarayonning asosida akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlar turadi.

Akademik madaniyat — bu talabaning o'quv, ilmiy va ijtimoiy faoliyatida o'zini tutish madaniyatini, ya'ni halollik, adolat, intizom, hurmat va mas'uliyatga asoslangan xatti-harakatlar tizimini anglatadi. Akademik madaniyat ta'lim jarayonining sifati, shuningdek, ilmiy faoliyatning halolligi va samimiyligining kafolatidir. Oliy ta'limda akademik madaniyatning shakllanishi o'quv muassasasining qadriyatlari, o'qituvchilarning shaxsiy namunasi, baholash tizimi va talabalar o'rtasidagi axloqiy muhit bilan bevosita bog'liq.

Ijtimoiy qadriyatlar esa shaxsning jamiyatdagi o'rni, ijtimoiy mas'uliyati, vatanparvarligi, adolatparvarligi va insonparvarligini belgilovchi fazilatlardir. Ular shaxsning ma'naviy poydevorini tashkil etadi. Talaba shaxsida ijtimoiy qadriyatlarning shakllanishi — bu uni nafaqat kasbiy, balki fuqarolik jihatdan ham barkamol inson sifatida tarbiyalash deganidir.

Akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlar bir-birini to'ldiruvchi tizimlardir. Akademik madaniyat — talabaning ta'lim jarayonidagi axloqiy xatti-harakati bo'lsa, ijtimoiy qadriyatlar — uning fuqarolik va ma'naviy pozitsiyasini belgilaydi. Ularning uyg'unlashuvi natijasida talaba nafaqat bilimli, balki mas'uliyatli, axloqan yetuk va jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanadi.

Mazkur uyg'unlikni ta'minlash uchun ta'lim jarayonida quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni yaratish muhim hisoblanadi:

- Ta'lim jarayonida axloqiy muhitni mustahkamlash, ya'ni har bir fan, mashg'ulot va faoliyatda halollik, adolat, tartib-intizom va mas'uliyat tamoyillariga asoslanish;
- O'qituvchining shaxsiy namunasi orqali qadriyatlarni singdirish, chunki o'qituvchi talaba uchun nafaqat bilim manbai, balki axloqiy ibratdir;
- Talabalarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish va o'z qarorini mas'uliyat bilan qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirish;
- Akademik halollik va ijtimoiy mas'uliyatni rag'batlantiruvchi muhitni shakllantirish, ya'ni halol mehnat, adolatli baholash va samimiy raqobatni qo'llab-quvvatlash.

Shuningdek, oliy ta'lim muassasasida akademik qadriyatlar bo'yicha nizomlar, kodekslar va halollik siyosatini joriy etish muhim amaliy mexanizmdir. Bunday hujjatlar talabalar va pedagoglarning axloqiy mas'uliyatini oshirish, plagiat, soxtalik, adolatsiz baholash kabi holatlarning oldini olishda muhim rol o'ynaydi.

Ta’lim muassasasida yaratilgan sog‘lom pedagogik muhit akademik madaniyatning asosi hisoblanadi. Bu muhitda talabalar o‘z fikrini erkin bildiradi, o‘qituvchi bilan tenglik, hurmat va ochiqlik asosida muloqot qiladi, jamoaviy hamkorlik orqali ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantiradi. Har bir talaba o‘zining o‘quv faoliyati natijalari uchun shaxsiy mas’uliyatni his qiladi. Bu esa ta’lim jarayonida ichki intizom, halollik va ijtimoiy faollikni kuchaytiradi.

Akademik madaniyatni shakllantirishda o‘qituvchi shaxsi va pedagogik mahorati alohida ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘zining nutqi, xulqi, munosabati, adolatliligi bilan talabalar uchun ibrat bo‘lishi zarur. Dars jarayonida insonparvarlik, o‘zaro hurmat, fikrlar xilma-xilligiga toqat bilan qarash, adolatli baholash kabi fazilatlar o‘qituvchi faoliyatining ajralmas qismi bo‘lishi kerak.

Talabalarda ijtimoiy qadriyatlarni shakllantirishda o‘quv jarayonining tarbiyaviy komponenti hal qiluvchi ahamiyatga ega. Darsdan tashqari faoliyatlar — jamoaviy loyihalar, madaniy tadbirlar, volontyorlik va ijtimoiy tashabbuslar — talabalarni ijtimoiy mas’uliyatli, mehr-oqibatli va fuqarolik ongiga ega inson sifatida tarbiyalaydi. Har bir o‘quv fani mazmunida insoniylik, halollik, bag‘rikenglik, vatanparvarlik va mas’uliyat kabi qadriyatlar singdirilishi zarur.

Pedagogik tajriba shuni ko‘rsatadiki, akademik madaniyatni shakllantirishda talabalar o‘rtasida muammoli vaziyatlarni hal qilish, tahliliy fikrlashni rivojlantirish, birgalikda qaror qabul qilish metodlari samarali natija beradi. Chunki bunday faoliyatlar talabalarda nafaqat intellektual salohiyatni, balki axloqiy va ijtimoiy yetuklikni ham rivojlantiradi.

Akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarning uyg‘unlashuvi natijasida quyidagi ijobiy o‘zgarishlar yuz beradi:

— Talabalarda halollik, mas’uliyat va o‘zini baholash hissi kuchayadi;
— Jamoada ishlash, hamkorlik va o‘zaro hurmat madaniyati rivojlanadi;
— Ta’lim muassasasida adolatli, ochiq va halol raqobat muhiti shakllanadi;
— Talabalar fuqarolik ongiga ega, ijtimoiy faol va ma’naviy barkamol shaxs sifatida yetishadi.

Oliy ta’limdagi bunday madaniy va axloqiy muhit jamiyat uchun ijtimoiy jihatdan mas’uliyatli, bilimli, halol va vatanparvar kadrlar tayyorlashga xizmat qiladi. Akademik madaniyatni ijtimoiy qadriyatlar bilan uyg‘un rivojlantirish, aslida, ta’lim tizimining insonparvarlik asoslarini mustahkamlashdir.

1-Jadval.

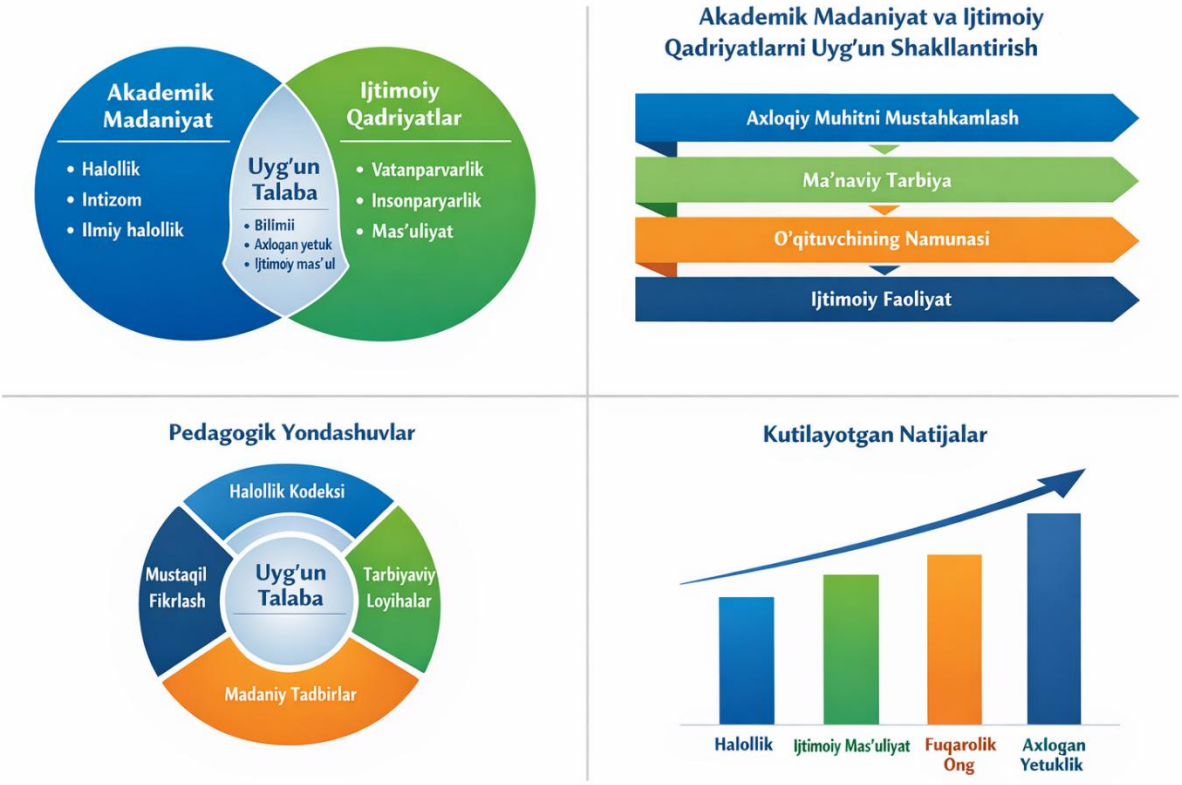
Oliy ta’limda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirishning pedagogik modeli

№	Asosiy yo‘nalish	Mazmuni	Amalga oshirish usullari	Kutilayotgan natija
1	**Akademik madaniyatni shakllantirish**	Talabaning o‘quv va ilmiy faoliyatida halollik, mas’uliyat, intizom, hurmat va adolat tamoyillariga rioya etishi	- Akademik halollik kodeksi joriy etish- Adolatli baholash tizimi- O‘qituvchining shaxsiy namunasi- Mustaqil ta’limni rag‘batlantirish	Talabalarda halollik, intizom, javobgarlik va ilmiy halollik madaniyati shakllanadi
2	**Ijtimoiy qadriyatlarni rivojlantirish**	Talabaning ma’naviy dunyosi, fuqarolik mas’uliyati va jamiyatga foydali shaxs sifatida shakllanishi	- Ma’naviyat va ma’rifat mashg‘ulotlari- Ijtimoiy loyihalar, volontyorlik ishlari- Madaniy tadbirlar va bahs-munozaralar	Talabalarda bag‘rikenglik, vatanparvarlik, insonparvarlik va ijtimoiy faollik rivojlanadi

3	**Pedagogik muhitni axloqiy asosda tashkil etish**	Ta’lim muassasasida halollik, hurmat, hamkorlik va ishonchga asoslangan muhit yaratish	- Jamoaviy ishlash madaniyatini rivojlantirish- Konfliktlarni madaniyatli hal qilish- O‘qituvchi va talabalar o‘rtasida ochiq muloqot	Ta’lim muhitida sog‘lom axloqiy iqlim shakllanadi, o‘zaro hurmat mustahkamlanadi
4	**Akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarning integratsiyasi**	Akademik faoliyatni ijtimoiy mas’uliyat bilan uyg‘unlashtirish	- Fanlararo integratsiya- Tarbiyaviy loyihalar- Qadriyatlarga asoslangan ta’lim metodlari	Talaba bilimni hayotiy qadriyatlar bilan uyg‘unlashtira oladigan, axloqan yetuk shaxs sifatida shakllanadi
5	**Natijadorlikni baholash**	Akademik madaniyat va qadriyatlar darajasini o‘lchash	- So‘rovnomalar, kuzatish, suhbat- Baholash mezonlari tizimi yaratish	Talabalarda ijobiy xulq, o‘zini baholash, ijtimoiy faoliyatga intilish kuchayadi

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasidagi me’yoriy hujjatlar, I.A. Karimovning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asari va UNESCO (2020) materiallari asosida tuzildi.*

Jadvalda oliy ta’lim tizimida talabalarda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirishning asosiy yo‘nalishlari, ularni amalga oshirish usullari hamda kutiladigan natijalar tizimli tarzda yoritilgan. Unda pedagogik muhit, o‘qituvchining shaxsiy namunasi va talabalarning faol ishtiroki asosiy omil sifatida ko‘rsatilgan. Ushbu model ta’lim jarayonida axloqiy qadriyatlar va akademik halollikni uyg‘un rivojlantirish orqali talabaning ma’naviy yetukligi va ijtimoiy mas’uliyatini oshirishga xizmat qiladi.

1-rasm. “Oliy ta’limda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirishning pedagogik modeli”

Manba: *O‘zbekiston Respublikasi ta’lim sohasidagi me’yoriy hujjatlar, I.A. Karimovning* “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” *asari hamda UNESCO (2020)* “Academic Integrity and Ethics in Higher Education” *materiallari asosida tuzilgan.*

Mazkur diagrammada oliy ta’lim tizimida akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarning o‘zaro uyg‘unlashuvi bosqichma-bosqich yoritilgan. Unda axloqiy muhitni mustahkamlash, o‘qituvchining shaxsiy namunasi, ma’naviy tarbiya va ijtimoiy faoliyat asosiy yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatilgan. Diagramma talabalarda halollik, mas’uliyat, fuqarolik ong va axloqiy yetuklikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik yondashuvlarni ifodalaydi.

Xulosa

Oliy ta’lim tizimida talabalarda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirish — bugungi ta’lim jarayonining muhim maqsadlaridan biridir. Akademik madaniyat talabaning halollik, mas’uliyat, adolat, hurmat va intizomga asoslangan faoliyatini ifodalasa, ijtimoiy qadriyatlar uning fuqarolik pozitsiyasi, ma’naviy yetukligi va jamiyatga foydali bo‘lish istagini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqadiki, akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlar o‘zaro uzviy bog‘liq bo‘lib, ularning uyg‘un rivojlanishi talabaning har tomonlama barkamol shaxs sifatida shakllanishiga xizmat qiladi. Bu jarayon ta’lim muhitining axloqiy barqarorligi, o‘qituvchi shaxsining namunasi, dars jarayonining ma’naviy yo‘nalganligi va talabaning mustaqil fikrlash ko‘nikmalariga tayanadi.

O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, oliy ta’lim muassasalarida akademik halollik kodeksi, adolatli baholash tizimi, ma’naviy-tarbiyaviy tadbirlar va ijtimoiy loyihalarning joriy etilishi talabalarda ijobiy xulq va axloqiy mas’uliyatni kuchaytiradi. Shu bilan birga, pedagogik muhitning sog‘lom, ochiq va ishonchga asoslangan bo‘lishi akademik madaniyatni shakllantirishning eng muhim omilidir.

Xulosa qilib aytganda, akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarning uyg‘un shakllanishi:

— ta’lim jarayonida halollik, adolat va hurmatni mustahkamlaydi;
— talabalarda ijtimoiy mas’uliyat va fuqarolik ongini rivojlantiradi;
— ta’lim muassasasida sog‘lom axloqiy muhitni shakllantiradi;
— talabaning ma’naviy barkamolligini va jamiyatdagi faol o‘rnini ta’minlaydi.

Demak, oliy ta’limda akademik madaniyat va ijtimoiy qadriyatlarni uyg‘un shakllantirish — bu nafaqat pedagogik vazifa, balki jamiyatning ma’naviy poydevorini mustahkamlovchi strategik yo‘nalishdir.

Takliflar:

1. Akademik halollik tizimini mustahkamlash**:** Oliy ta’lim muassasalarida “Akademik halollik kodeksi”ni amalda qo‘llash, plagiatga qarshi samarali nazorat mexanizmini joriy etish lozim.
2. O‘qituvchining shaxsiy namunasi asosida tarbiya: O‘qituvchilarning nutqi, xulqi va dars jarayonidagi odobi orqali talabalarga axloqiy qadriyatlarni singdirish mexanizmlarini kuchaytirish zarur.
3. Ta’lim jarayonida qadriyatlarga asoslangan yondashuvni kengaytirish**:** Har bir o‘quv fanining mazmuniga ma’naviyat, axloq, halollik va ijtimoiy mas’uliyat bilan bog‘liq elementlarni integratsiya qilish tavsiya etiladi.
4. Talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish: Volontyorlik dasturlari, jamoaviy loyihalar va ijtimoiy tashabbuslarni kengaytirish orqali talabalarda fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirish mumkin.
5. Pedagogik muhitni axloqiy jihatdan mustahkamlash: Oliy ta’lim muassasalarida hurmat, ochiqlik, ishonch va adolat tamoyillariga asoslangan sog‘lom muloqot muhitini yaratish kerak.
6. Rag‘batlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish: Akademik halollik, mas’uliyat va ijtimoiy faollikda o‘rnak bo‘lgan talabalar va o‘qituvchilar uchun mukofotlash yoki faxriy yorliqlar berish tizimini joriy etish maqsadga muvofiq.
7. Akademik madaniyat bo‘yicha treninglar tashkil etish:Talabalar va o‘qituvchilar uchun akademik madaniyat, axloqiy mas’uliyat va professional etika mavzularida muntazam seminarlar o‘tkazish zarur.

8. Fanlararo hamkorlikni kengaytirish: Pedagogika, psixologiya, falsafa va sotsiologiya fanlari o‘rtasida integratsion loyihalar yaratish orqali akademik madaniyatni yanada chuqurroq o‘rganish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Karimov, I. A. (2017). *Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch.* – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti.
2. Xoshimov, Q., & Sharipov, F. (2021). *Pedagogika: nazariya va amaliyot.* – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
3. Hasanov, B. (2022). *Talabalarda ijtimoiy mas’uliyatni shakllantirishning pedagogik asoslari.* – Toshkent: TDPU ilmiy to‘plami.
4. Jo‘rayev, M. (2020). *Oliy ta’lim tizimida ma’naviy-axloqiy tarbiya mazmuni va mexanizmlari.* – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ–3775-son qarori (2018-yil 27-iyun). *Oliy ta’lim tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida.*
6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son qarori. *Akademik halollikni ta’minlash tizimini joriy etish to‘g‘risida.*
7. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi (2021). *Oliy ta’lim muassasalarida akademik halollik kodeksi bo‘yicha metodik qo‘llanma.* – Toshkent.
8. UNESCO. (2020). *Academic Integrity and Ethics in Higher Education.* – Paris: UNESCO Publishing.
9. OECD. (2019). *Fostering Integrity in Higher Education: Good Practices and Challenges.* – Paris: OECD Publishing.
10. Tilavov, N. (2023). *Akademik madaniyatni shakllantirishda pedagogik muhitning o‘rni.* – “Pedagogika va innovatsiyalar” jurnali, №2, 45–51-betlar.